

Ernesta Butkuvienė

Kauno technologijos universitetas

Sociologijos katedros doktorantė

Anotacija

Straipsnyje analizuojama moterų politinio atstovavimo situacija ir galimybės Lietuvoje. Remiantis Lietuvos ir užsienio mokslininkų (Matonytė 2002, 2007; Reingardienė 2004; Pateman 1988, 1989; Gal, Kligman 2000; Sapiro 2006 ir kt.) teorinėmis išvalgomis, akcentuojama viešos ir privačios erdvių dichotomijos kaita kaip viena pagrindinių sąlygų, lemiančių moterų politinio atstovavimo raiškos galimybes. Straipsnyje pristatomi kokybinio tyrimo – moterų parlamentarių interviu – rezultatai. Tyrimas atskleidė Lietuvos parlamentarių akcentuojamas asmenines savybes, padėjusias išsitraukti į politiką: asmeninį aktyvumą, visuomeniškumą, siekį spręsti aktualias visuomenės problemas bei tam tikrą aplinkos palaikymą, paskatinimą prisijungti prie politinės veiklos. Išryškėjo, kad tokie aspektai kaip moteriško solidarumo stoka, tradiciniai stereotipiniai požiūriai į lyčių veiklų galimybes, kylantys dėl viešosios ir privačios erdvių takoskyros, riboja visavertį moterų politinį atstovavimą.

Pagrindiniai žodžiai: moterų politinis atstovavimas, privati erdvė, vieša erdvė, visuomeninis dalyvavimas.

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse valstybėse, po nepriklausomybės atkūrimo pradėjo formuotis naujos galimybės piliečiams dalyvauti skirtingose visuomenės veiklos srityse. Kalbant apie politinio atstovavimo lygmenį lyčių atžvilgiu, atsiradusios naujos galimybės buvo lydimos naujų iššūkių. Moterys nuo per daug formalaus dalyvavimo viešojoje sferoje sovietmečiu perėjo prie akcentuojamų tradicinių lyčių vaidmenų – pirmiausia moters išsipareigojimų ir atsakomybės šeimai (Krupavičius, Matonytė 2003). Todėl moterys neturėjo beveik jokių galimybių patekti į šią viešo išsipareigojimo reikalaujančią profesinę sferą, tai pat dėl požiūrio į politiką, viena-reikšmiškai suprantamą kaip profesinio, politinio ir ekonominio elito, tradiciškai suformuoto vyrų, veiklą (Jalušič 1998).

Demokratinų procesų eigoje keičiasi visuomenės požiūriai į lyčių vaidmenis, užimamas pozicijas viešojoje ir privačiojoje erdvėje, šias tendencijas stiprina ir teisiniai dokumentai, įstatymai¹, laiduo-

¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (priimta 1948 m., Lietuva prisijungė 1992 m.); Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (priimta 1979 m., Lietuva ratifikavo 1995 m.); Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (priimtas 1998 m., įsigaliojo 1999 m.). Šaltiniai: *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497; http://www.hrmi.lt/downloads/structure/JUNGTINIŲ_TAUTŲ_KONVENCIJA_DEL_VISU_FORMU_DISKRIMINACIJOS_panaikinimo_moterims.pdf [žiūrėta 2006-05-10]; Lietuvos Respublikos Seimas. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.show_doc_l?p_id=276095 [žiūrėta 2008-09-12].

jantys lygias galimybes visiems piliečiams. Priimti įstatymai bei kiti teisiniai dokumentai liudija apie formalias moterų politinio atstovavimo sąlygas, tačiau jų nepakanka užtikrinant realų, lygiavertį moterų atstovavimą, o tai skatina ieškoti atsakymų į tokius klausimus: kuo pasižymi moterų, kaip socialinės grupės, politinė veikla ir praktinės galimybės išsitraukti į politiką bei užimti lyderių pozicijas, jas atstovauti įstatymų leidžiamosios valdžios struktūrose? Kaip politinio atstovavimo galimybes vertina pačios moterys?

Tyrimo objektas – moterų politinio atstovavimo galimybės parlamente.

Tyrimo tikslas – atskleisti moterų politinio atstovavimo galimybes, remiantis Lietuvos parlamentarių patirtimi.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti moterų politinio atstovavimo galimybes, akcentuojant viešosios ir privačiosios erdvių dichotomijos pokyčius lyčių vaidmenų atžvilgiu, visuomeninio aktyvumo reikšmę, remiantis mokslinės literatūros šaltiniais.
2. Remiantis Lietuvos parlamentarių asmenine patirtimi, atskleisti išsitraukimo į politiką priežastis, visuomeninio dalyvavimo įtaką politiniam atstovavimui, moterų raiškos galimybes parlamento struktūrose veikloje.

Moterų atstovavimas Lietuvos parlamente

Straipsnyje analizuojama moterų politinio atstovavimo galimybės parlamento lygmenyje, akcentuojant lyčių vaidmenų pokyčius privačios ir viešos sferų kontekste, taip pažymint daugiau neformalias,

tačiau aktualias ir turinčias galias kultūrinės, ilgai- niui susiformavusias priežastis, kurios veikia dabar- tines atstovavimo sąlygas. Parlamentinis lygmuo analizei pasirinktas kaip reikšminga raiškos politi- koje struktūra, priimanti politinius sprendimus (įsta- tymus, nutarimus ir pan.), aktualius visai šaliai.

Kalbant apie Lietuvą, svarbūs keli etapai mo- terų pilietinių ir politinių teisių procese. Lietuva yra viena pirmųjų katalikiškų Europos šalių², kurio- je moterims suteiktos politinės teisės. Balsavimo rinkimuose teisė moterims suteikta pagal pirmojo konstitucinio teisės akto „Lietuvos Valstybės Kon- stitucijos pamatiniai dėsniai“ (priimtas 1918 m. lapkričio 2 d.) 22 straipsnį. Remdamasi šiuo teisės aktu 1919 m. spalio 30 d. Valstybės Taryba priėmė Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, kuriuo moterims buvo suteikta teisė kandidatuoti rinkimuose (Jurėnienė 2005). Tačiau Lietuvoje tar- pukario parlamentai nebuvo sėkmingi moterims.

Į Steigiamąjį Seimą 1921 m. buvo išrinktos šešios moterys, kitose tarpukario parlamentinėse kadenci- jose moterys turėjo 3 arba 4 vietas tarp 78–85 par- lamentarų (Matonytė 2007). 1926 m. moterų politi- nio atstovavimo raiškos galimybės buvo pristabdy- tos ir suvaržytos, tuometiniam Ministrų kabinetui nusprendus, kad ištekęsios moterys negali dirbti viešajame sektoriuje, motyvuojant tuo, kad pirmiau- sia jos yra atsakingos už savo vyrus ir vaikus. So- vietmečiu visos visuomenės gyvenimo sritys buvo persmelktos dominuojančios komunistinės ideologi- jos, tačiau svarbus to laikotarpio bruožas – įvesta kvotinė lyčių sistema, dėl kurios kokybiniu požiū- riu moterų skaičius politikoje buvo gana didelis (vi- dutiniškai 33 proc. per visą sovietmetį). Tačiau ši laikotarpį realiai galima vadinti tik *atranka be atsto- vavimo* (Krupavičius, Matonytė 2003). Tik po nepri- klausomybės atkūrimo Lietuvoje pradėjo formotis naujos politinio dalyvavimo ir atstovavimo raiškos galimybės.

1 lentelė

Lyčių pasiskirstymas skirtinguose politinės valdžios lygmenyse

Rinkimų rūšys	Rinkimų data	Vyrai		Moterys	
		N	%	N	%
Savivaldybių tarybų rinkimai	1995-03-25	1199	80,6	289	19,4
	1997-03-23	1141	78,2	318	21,8
	2000-03-19	1287	82,4	275	17,6
	2002-12-22	1239	79,4	321	20,6
	2007-02-25	1206	77,8	344	22,2
Seimo rinkimai	1990-02-24	128	90,8	13	9,2
	1992-10-25	131	92,9	10	7,1
	1996-10-20	116	81,9	25	18,1
	2000-10-08	126	89,4	15	10,6
	2004-10-10	110	78,0	31	22,0
Europos parlamento rinkimai	2004-06-13	8	61,5	5	38,5
	2009-06-07	9	75,0	3	25,0
Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai	1993-02-14	Algirdas Mykolas Brazauskas			
	1997-12-21	Valdas Adamkus			
	2002-12-22	Rolandas Paksas*			
	2004-06-13	Valdas Adamkus			
	2009-05-17	Dalia Grybauskaitė			

Šaltiniai: Ambrozaitienė D., 2009. *Lietuvos moterys šiandien*. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės; *European Parliament*, 2009; Lietuvos Respublikos Seimas, 2004 m. birželio 13 d. rinkimai į Europos Parlamentą; Informacinis portalas moterims: *Moterys politikoje ir valdyme*; Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija: *Savivaldybių tarybų sudėtis pagal lytį*, 2007; Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija: *Respubli- kos Prezidento rinkimai*.

² Vakarų Europos šalys, kuriose dominavo katalikiš- kos nuostatos, moterims balsavimo teises suteikė daug vėliau (Prancūzija – 1944 m., Italija – 1945 m., Portu- galija – 1976 m.) nei protestantiškosios šalys (Suomi- ja – 1906 m., Norvegija – 1907 m., Danija – 1915 m.). Informacinis portalas moterims, <http://www.lygus.lt/ITC/politika.php?id=62> [žiūrėta 2008-10-12].

* R. Paksas 2004-04-06 po apkaltos pašalintas iš Lietu- vos Respublikos Prezidento pareigų. Iki kitų rinkimų lai- kinai Prezidento pareigas ėjo tuometinis Seimo Pirmin- inkas A. Paulauskas.

Po paskutiniųjų Seimo rinkimų moterys Lietuvos parlamente sudarė 18,4 proc., vienai parlamentarei atsisakius Seimo nario mandato – 17,7 proc. (žr. 1 lent.). Šis rodiklis yra mažesnis nei Europos Sąjungos šalių vidurkis (23,7 proc.)³ ir neužtikrina lygių galimybių moterims realizuoti save politikoje. Kalbant apie Prezidento instituciją, faktas, kad šaliai vadovauja moteris, yra reikšmingas pasiekimas. Tačiau lyginant Lietuvos moterų padėtį savivaldybių ir viršnacionalinio lygmens aspektu, nacionalinis parlamentas nuo nepriklausomybės atkūrimo pradžios lieka labiausiai maskulinizuotas.

Tai patvirtina ir nežymus moterų atstovavimas parlamento struktūrų lyderių pozicijose⁴. Nuo 1990 m. Seimo valdyboje turėjome tris moteris – R. Juknevičienė 1996–2000 m. Seimo kadencijoje (šioje pozicijoje – nuo 1999-11-09 iki 2000-10-18) dirbo Seimo Pirmininko pavaduotoja; 2008 m. išrinktoje Seimo kadencijoje I. Degutienė – pirmoji Seimo Pirmininko pavaduotoja (2008-11-20–2009-09-15) ir V. Baltraitienė – Seimo Pirmininko pavaduotoja, einanti šias pareigas ir dabar. Dar vienas svarbus faktas – iš Seimo Pirmininko pareigų atsisakė A. Valinskui, nuo 2009-09-17 šias pareigas eina I. Degutienė.

Seniūnų sueigoje moterų skaičius kadencijų eigoje keitėsi nežymiai: 1992 m. išrinktoje Seimo kadencijoje iš 20 narių yra viena moteris, 1996 m. iš 16 narių – 2 moterys, 2000 m. iš 19 narių – 2 moterys, 2004 m. iš 21 nario – 5 moterys ir 2008 m. iš 22 narių – 3 moterys. Kalbant apie moterų atstovavimą komitetuose ir komisijose, pažymėtina, kad nuo 2000 m. iš 15 komitetų moterys pirmininkavo tik keturiuose komitetuose ir iš 16 komisijų pirmininkavo septyniose komisijose. 2000–2004 m. kadencijoje moteris dirbo Sveikatos reikalų komiteto pirmininke; 2004–2008 m. kadencijoje moterys pirmininkavo Sveikatos reikalų, Informacinės visuomenės plėtros ir Žmogaus teisių komitetuose; 2008–2012 m. Seimo kadencijoje moteris užima tik Audito komiteto pirmininkės poziciją. Per visas Seimo kadencijas iki dabar pačiu moteriškiausiu komitetu išlieka Socialinių reikalų ir darbo komitetas: 2000 m. jame dirbo 38 proc. moterų, 2004 m. – 70 proc. ir 2008 m. – 55 proc. Taigi, nors moterys užima Seimo Pirmininkės bei Prezidentės pozicijas, tačiau Seimo struktūrose ir ypač lyderių pozicijose moterų atstovavimas lieka neišreikštas.

³ *Inter-Parliamentary Union. Women in National Parliaments*, <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif310710.htm> [žiūrėta 2010-08-25].

⁴ Informacija apie parlamentarų atstovavimą Seimo struktūrose rinkta iš Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapio, www.lrs.lt [žiūrėta 2008-04-12]. Pastaba: pristatomos pozicijos kadencijų pradžioje.

Moterų dalyvavimas viešojoje erdvėje

Analizuojant moterų padėties visuomenėje kaitą svarbu pabrėžti, kad istorinėje perspektyvoje ilgą laiką moterys neturėjo galimybių dalyvauti visuomenės gyvenime, kadangi pilietis, pilietiškumas buvo siejami išskirtinai su vyriškąja lytimi. Didžiosios Britanijos politikos mokslų profesorė C. Pateman (1988) teigia, kad klasikiniuose politikos tekstuose (XVII a.), kuriuose analizuojamas socialinis kontraktas⁵, apibrėžiantis tam tikras piliečio atsakomybes, pareigas, moterys nėra sutinkamos, kadangi šis kontraktas buvo sukurtas vyrų ir vyrams. Juose pabrėžiama, kad moterys negali būti pilietinės visuomenės dalimi pagal tuos pačius kriterijus kaip vyrai, kadangi moterys neturi gebėjimų, reikalingų piliečiams. Pagal tuometinę sampratą išskirtinis moterų gebėjimas suteikti gyvybę – vienintelė savybė, priartinanti moterį prie viešosios sferos (Pateman 1988).

Tačiau, kita vertus, kaip teigia S. Gal ir G. Kligman (2000), privatumas ir viešumas gali būti perkelti į siauresnį ar platesnį kontekstą ir tokiu atveju takoskyra tarp jų tampa mažiau žymi. Veiklos, identitetai, sąveikos gali būti persipynę, nepriklausomai nuo visuotinai suvokiamos priklausomybės vienai ar kitai sferai. Šio proceso rezultatas galėtų būti toks: bet kokioje viešojoje sferoje galima sukurti privačią, ir priešingai, bet kokioje privačiojoje sferoje yra galimybių sukurti viešą (Gal, Kligman 2000). Šios išvalgos akcentuoja nūdienos realybę, kada privatumo ir viešumo dichotomija nebėra taip aiškiai apibrėžta.

Lyčių vaidmenys, skirtumai yra socialiai, kultūriškai sukonstruoti. Tokios kultūrinės kategorijos kaip „moteris“, „vyras“, „moteriškumas“, „vyriškumas“ formuojamos kasdienių santykių procese, kurie įrėminami platesnių diskursų ir konkrečių institucijų kontekstuose (Gal, Kligman 2000). J. Lorber (1994) lyti kaip socialinį institutą analizuoja trijose dimensijose – kaip procesą, socializaciją ir struktūrą. Kaip socialinis institutas lytis yra socialinių statusų su priskirtomis tam tikromis teisėmis ir pareigomis kūrimo procesas. Socialinės sąveikos metu žmogus mokosi, veikia ir reaguoja taip, kaip iš jo yra tikimasi – taip konstruodamas ir palaikydamas lyčių tvarką. Kadangi lytis yra procesas, egzistuoja pokyčių galimybės ne tik individualiame ar mažų

⁵ Socialinių teisių ir pareigų sutartis: susitarimas tarp visuomenės narių ir valdžios, kuriuo pažymimos kiekvienos pusės teisės ir pareigos. Sutarties idėja kildinama iš Hobbes, Locke, and Rousseau veikalų. Jos esmė – individai atiduoda dalį savo laisvių, mainais gaudami šalies apsaugą. *Encarta. World English Dictionary*, http://encarta.msn.com/dictionary_1861709567/social_contract.html [žiūrėta 2009-07-15].

grupių, bet ir instituciniame lygmenyje. Kaip stratifikacinė sistema lytis klasifikuoja moteris ir vyrus tos pačios rasės ar klasės viduje. Lyčių skirtumų kūrimo procesas daugiausia priklauso nuo moterų ir vyrų skirtingo vertinimo atskiroje kultūroje (Lorber 1994).

Moterys ir vyrai sudaro dvi socialines grupes ar klases, todėl jų santykius galima analizuoti kaip santykius tarp dominuojančios ir dominuojamos klasės. Kaip teigia I. Matonytė (2002), moterys užimdamos visuomenėje reikšmingas pozicijas, veikia tik kaip subdominuojančios, bet ne dominuojančios grupės atstovės. Dominuojantis vyrų statusas išlieka kaip norma ir tokia visuomenėje nusistovėjusi tvarka tiek moterų, tiek vyrų suvokiama kaip natūrali, teisinga ir būtina. Subordinuoti (priklausomai) grupė gali oponuoti dominuojančiai, tačiau dažniausia oponavimas pasireiškia tik latentine forma (Matonytė 2002, 2007).

Moterų galimybės užimti lyderiaujančias pozicijas vienoje ar kitoje sferoje dažnai yra lemiamos tų pačių tradicinių požiūrių į moters menkesnį gebėjimą atskleisti kompetenciją ir ją įtvirtinti. I. Matonytės (2002) nuomone, moterų, įžengusių ar bežengiančių į viešą erdvę, gebėjimai yra nuvertinami, neįvertinami, panašiai kaip ir vyrų, veikiančių privačioje erdvėje. C. Williams (1995, cit. iš Šidlauskienės 2005: 18) pažymi, kad struktūriniai, nematomi barjerai, trukdantys tinkamą kvalifikaciją turinčioms moterims užimti vadovaujančias pozicijas, įvardijami *stiklo lubų* (angl. *Glass Ceiling*) metafora. Šie nematomi barjerai yra susiję su kultūrinėmis ir organizacinėmis normomis, kurios lyderystę vis dar sieja su vyriška lytimi, vyriškos prigimties normomis ir bendrais visuomenės lūkesčiais lyčių vaidmenų atžvilgiu (Klenke 1996).

I. Matonytės (2002) teigimu, „moterims vyrai nėra paprasti išnaudotojai, o vyrams moterys nėra paprastos aukos: moteris ir vyrus sieja be galo intymūs ir glaudūs ryšiai, kurie neleidžia latentiniam vertybių konfliktui iškilti į paviršių“ (p. 9). Kalbant apie politikos sferą, galima pažymėti, kad normatyvinę galios prigimtį ir sudaro tai, kad ją palaiko ir esantys valdžioje, ir valdžios neturintys (šiuo atveju moterys kaip socialinė grupė, kur neturi galios) (Matonytė 2002). J. Reingardienė (2004) pažymi, kad „Lietuvos kontekste moterys niekada nebuvo visiškai išstumtos iš viešosios sferos, bet jų dalyvavimas viešajame gyvenime, taip pat kaip ir vaidmuo privačioje sferoje, yra paveiktas patriarchalinių visuomenės nuostatų ir praktikos bei jų nuolatinių bandymų prisitaikyti prie vyriškų dominavimo struktūrų“ (p. 44). Taip akcentuojamos būtent vidinės, kultūriškai susiformavusios nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu.

Aptarti aspektai liudija apie patriarchalinių elementų egzistavimą, kurie laikui bėgant įgavo naujas formas, veikiamas skirtingų istorinių, kultūrinių veiksnių. Kitaip tariant, tradicinė patriarchalumo forma evoliucionavo į naują, modernią, kurią galima pavadinti patriarchaline-pilietine visuomene (Pateman 1989).

Visuomeniškumas, dalyvavimas visuomeninėje veikloje yra svarbus viešosios sferos elementas, akcentuojamas kaip palanki prielaida moterų savi realizacijai politikoje. Dalyvavimas visuomeninių organizacijų veikloje sąlygoja socialinio bei politinio kapitalų kaupiamo galimybes. V. Sapiro (2006) teigimu, socialinis kapitalas gali sustiprinti politinę galią, kartu prisidėti kaip išteklius prie politinės veiklos efektyvumo. Kalbant apie socialinį kapitalą lyčių aspektu kaip apie svarbų veiksnį ištraukiant į politinę veiklą, gali būti, kad moterys turi mažiau socialinio kapitalo nei vyrai arba jos turimą kapitalą naudoja politikoje ne taip efektyviai kaip vyrai (Sapiras 2006). Socialinis kapitalas yra pagrindinis komponentas, kuris lemia sėkmę ir laimėjimus vykstant kandidatų kovoje į elitą. Jis panaudojamas siekiant padidinti statusą, autoritetą, įvairių ryšių galią ir taip konvertuoti į kito tipo kapitalą (Loven-duski 1986).

Tyrimo metodika

Tyrimui pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. J. Corbin ir A. Strauss (2007) pažymi, kad kokybiniai tyrimai padeda atskleisti naujus požiūrius į jau žinomus reiškinius arba sąlygoja jau turimos informacijos pagilinimą. Kaip teigia M. Miles ir A. Huberman (1994), kokybiniai duomenys leidžia tirti reikšmes, kurios individų yra priskiriamos įvykiams, procesams bei struktūroms, ir šias reikšmes nagrinėti socialinio pasaulio kontekste. Kokybinio tyrimo pagrindą sudaro 20 pusiau struktūruotų (gyluminių) interviu, kurie buvo atlikti su Lietuvos parlamentarėmis 2008 m. balandžio mėn. – 2009 m. kovo mėn. Interviu pasirinktos įvairių partijų atstovės, dirbančios Seime skirtingą kadencijų skaičių.

Kokybinio tyrimo duomenų analizė atlikta taikant fenomenografinį metodą. F. Marton (1994) nuomone, fenomenografija atskleidžia, kaip, kokiais būdais individai atpažįsta, suvokia, analizuoja bei interpretuoja konkretų reiškinį. Tyrimo duomenys analizuojami pagal *diskursyvosios fenomenografijos* principus, t. y. akcentuojamas pokalbis, transkripcija, gautų duomenų kategorizavimas, įtraukiant ir *hermeneutinės fenomenografijos* elementus – reikšmių, atradimų perinterpretavimas, nesiejant jų su viena pradine reikšme (Marton 1994).

Straipsnyje pristatomo tyrimo rezultatai yra pla-

tesnio tyrimo⁶, atlikto su Lietuvos parlamentarėmis, dalis. Tyrimu siekiama atskleisti, kokie veiksniai paskatino įsitraukti į politinę veiklą, kiek pasirinkimo procese buvo svarbus dalyvavimo visuomeninėje veikloje aspektas; kaip parlamentarės vertina moterų politinio atstovavimo galimybes.

Parlamentarių politinio atstovavimo patirtys

Vienas pagrindinių momentų analizuojamos temos kontekste yra moterų įsitraukimo į politiką motyvai, pradžios momentas, paskatinęs įsitraukti, į tradiciškai labiau kaip vyrišką suvokiamą veiklos sritį. Remiantis Baltijos tyrimų 2003 m. atliktos Lietuvos gyventojų apklausos⁷ rezultatais, politikas

tarp vyriškų profesijų minimas šeštoje vietoje (po vairuotojo, statybininko, policininko, karininko, laikūno), o tarp moteriškų profesijų politikės apskritai nėra minima. Išryškėjo dvi pagrindinės veiksmų grupės, paskatinusios moteris įsitraukti į politiką: pirma, asmeninis aktyvumas, saviraiškos galimybių paieška, siekiant spręsti aktualias bei jautrias visuomenės problemas; antra, aplinkinių įvertinimas ir paskatinimas įsitraukti į politiką. Pažymėtina, kad daugeliu atveju politinės veiklos pasirinkimas buvo sąlygotas ir asmeninio aktyvumo, ir aplinkinių paskatinimo. 2 lentelėje išskirti parlamentarių interviu fragmentai, kuriuose labiau išryškėjo tam tikro veiksnio išreikštumas.

2 lentelė

Moterų įsitraukimo į politiką veiksniai

KATEGORIJA „ĮSITRAUKIMO Į POLITIKĄ VEIKSNIAI“	
Subkategorija „Asmeninis aktyvumas“	Subkategorija „Aplinkinių paskatinimas“
Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai
<p>„... prasidėjo daugiau dėl dviejų dalykų: vienas dalykas, tai dėl tos pasklidusios, na nežinau, 19 šimtmečio ideologijos, kad moterys „namo“ <...>; antras dalykas, aišku, tai buvo tyrimai, kuriuose aš dalyvavau, kurie parodė, kokios yra bloga reali moterų padėtis, bet ir svarbiausia, kokios yra visuomenės nuostatos, tokios antimoteriškos, patriarchalinės ir taip toliau.“ (1 interviu)</p> <p>„... tiesiog visada buvau socialus žmogus, buvau visada ir Lietuvos mylėtoja, ir visuomeninėje veikloje dalyvaujantis žmogus, pilietis.“ (18 interviu)</p>	<p>„... po Atgimimo galėjau labai daug savo idėjų paversti darbais. Buvau pastebėta, pakviesta...“ (12 interviu)</p> <p>„... kaip aktyvus žmogus, negalėjau pasyviai žiūrėti į gyvenime vykstančias situacijas aplinkui ir be abejo, mano bičiuliai Kaune tiesiog pakalbino tuo metu stoti, į tuo metu tikrai didelius reitingus turinčią partiją.“ (8 interviu)</p>

Jau minėta Baltijos tyrimų apklausa parodė, kad moterims politikoje keliami aukštesni reikalavimai, šalia tų pačių savybių reikalingų abiejų lyčių kandidatams: sąžiningas, nesavanaudiškas, doras, protingas, gudrus, ryžtingas, atkaklus, siekiantis tikslo, moterims keliamas papildomas reikalavimas – išsilavinusi, išprususi, eruditė. Svarbu pažymėti, kad šalia trijų svarbiausių savybių iš vyrų politikų dar reikalaujama kompetencijos, profesionalumo, politinės patirties, dalykiškumo, konkretumo, tvirtu charakterio. Moterims šalia trijų pagrindinių, akcentuojami išoriniai elementai: išvaizda, patrauklumas, elegancija, grožis. Tai atskleidžia daugiau dekoratyvų moters vaidmens įsivaizdavimą politikoje.

Apskritai moterys turi daugiau dėti pastangų, įrodydamos savo gebėjimus, kompetenciją dirbti ypač tradiciškai labiau vyriškomis laikomose veiklos srityse, kaip šiuo atveju – politikoje. Derėtų paminėti Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės pavyzdį. Iš pirmo žvilgsnio turint galvoje, kad Lietuvoje turime moterį prezidentę, gali kilti klausimas dėl analizuojamos temos aktualumo. Tačiau išsamiau nagrinėjant, galima identifikuoti net keletą priežasčių, kurios sudarė prielaidas šios kandidatės pergalei. Pirma, šalyje (kaip ir visame pasaulyje) esanti krizė skatino piliečius rinkti kandidatą, kuris turėtų aukštą kvalifikaciją, būtų kompetentingas ekonomikos srityje; antra, žiniasklaida formavo teigiamą D. Grybauskaitės įvaizdį, informuodama ir nušviesdama jos veiklą Europos Komisijoje; trečia, bene subjektyviausia, tačiau ne mažiau svarbi – D. Grybauskaitė pasižymi ryžtingumu, kompetencija, profesionalumu, dalykiškumu, konkretumu, tvirtu charakteriu – savybėmis, kurios priskiriamos vyrams politikams (pagal minėtą Baltijos tyrimų atliktą tyrimą); ketvirta, savo aukštą kompetenciją D. Grybauskaitė įrodė dirbdama įvairiose politinės

⁶ 2008 m. balandžio mėn. – 2009 m. kovo mėn. atliktame parlamentarių tyrime analizuojama, kiek ir kaip instituciniai, struktūriniai bei politinės kultūros veiksniai diferencijuoja lyčių atstovavimo formaliojoje politikoje galimybes (Norris, Inglehart 2003, 2008).

⁷ Baltijos tyrimų atliktas tyrimas „Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika“ (2003) Lygių galimybių plėtros centro užsakymu. *Lygių galimybių plėtros centras*. <http://www.gap.lt> [žiūrėta 2009-07-15].

valdžios lygmenyse – nacionaliniame ir viršnacionaliniame. Išvardytos priežastys nustelbė lyties aspektą ir sudarė palankias prielaidas D. Grybauskaitės pergalei Prezidento rinkimuose. Tačiau teigti, kad moters pergalė Prezidento rinkimuose Lietuvoje leidžia išvelgti aiškias pokyčių tendencijas moterų politinio atstovavimo srityje būtų per anksti.

Grįžtant prie parlamentarių tyrimo, pažymėtina ir patirties visuomeninėje veikloje svarba, visuomeniškumas, viešosios sferos elementas, aktualus kaip galimybė plėtoti socialinius tinklus. Be to,

C. Magno (2002) teigimu, visuomeninė veikla tiesiogiai gali būti siejama su politinio kapitalo komponentų – žinių, įgūdžių, reikalingų politinių sprendimų priėmimo procese – gilinimu. Patirtis, įgyta dalyvaujant visuomeninių organizacijų veikloje, tampa reikšmingu žinių pagrindu, kuris plėtojamas ir stiprinamas formaliosios politikos lygmenyje. Pažymėtina, kad dažniausia patirtį visuomeninėje veikloje politikės vertino teigiamai, tačiau išryškėjo ir kitokių visuomeninio dalyvavimo vertinimų politinio atstovavimo atžvilgiu (žr. 3 lent.).

3 lentelė

Visuomeninio dalyvavimo įtaka moterų politiniam atstovavimui

KATEGORIJA „VISUOMENINIO DALYVAVIMO REIKŠMĖ POLITINIAM ATSTOVAVIMUI“		
Subkategorija „Visuomeninis dalyvavimas kaip pagrindas politiniam atstovavimui“	Subkategorija „Visuomeninis dalyvavimas kartu su kitais veiksniais lemia politinį dalyvavimą“	Subkategorija „Visuomeninis dalyvavimas nėra aktualus politiniam atstovavimui“
Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai
<p>„Labai svarbus, politikas ir turi būti tas aktyvus visuomenės veikėjas, nes kaip tada kitaip žmonės žinos, tik iš tavo darbų, o tavo darbai būtent yra per visuomeninę veiklą.“ (20 interviu)</p> <p>„... Jeigu iki savo ten ir 25 metų jis to visuomeniškumo momento <...> niekaip neparodė, tai labai sunku tikėtis, kad jis gali būt tautos atstovu.“ (3 interviu)</p>	<p>„... nebijoti išsakyti savo nuomonę viešai, nebijoti kažkur pasirodyti, pasakyti garsiai kažką tai, ir tai yra vienas iš komunikavimo tų būdų ir šitie bruožai tinka tiek dalyvaujant visuomeniniuose judėjimuose, tiek ir politikoje, čia galima rasti tokių sąsajų.“ (5 interviu)</p>	<p>„... nemanyčiau, kad kažkoks gali būti išskirtinis kriterijus tam, aš manyčiau, kad kiekvienas žmogus, kuris turi idėjų, matymų, jis gali dalyvauti politinėje veikloje na tos partijos, kuri jam yra priimtina.“ (6 interviu)</p> <p>„Jei aš įsivaizduočiau savo atveju, tai reiškia, jis visiškai nebūtinai.“ (19 interviu)</p>

Kai kurių parlamentarių per interviu buvo išsakytas priešingas požiūris, kad visuomeniškumas pats savaime nėra reikšmingas, išskyrus tuos atvejus, kai jis išviešinamas žiniasklaidoje:

„<...> iš tikrųjų tu gali priklausyti pats sau tyliai tai organizacijai ir niekas apie tai iš viso niekada gyvenime nesužinos. Tai jei tu esi kažkiek matomas žmogus, tai čia yra kitas klausimas, tai tada tai taip, bet jeigu tu sau tyliai sėdi, tai kas gi, kokią reikšmę turi? Jokios. <...> Aktyviai, tai vėl gi, jeigu tu nepakliūsi į jokią žiniasklaidą ir niekur, tai tas tavo aktyvumas nieko nebus vertas.“ (19 interviu)

Būdamas tik asmens individualaus socialinių ir politinių kompetencijų stiprinimo lygmenyje, visuomeniškumas nėra pakankamai reikšminga dalyvavimo formaliojoje politikoje prielaida.

Kitas svarbus aspektas, akcentuotas parlamentarių interviu – solidarumas kaip savybė, turinti galimybes formuojasi subjektų tarpusavio sąveikoje, todėl siejama su viešojo gyvenimo sfera. Kaip teigia E. Sedgwick (1985, cit. iš Walsh 2001: 18), solidarumas yra mechanizmas, kurio pagalba būtent vyriškos normos yra perkeliamos į viešąją sferą. Natūralu manyti, kad iš istorinės perspektyvos žvel-

giant, moterys ilgą laiką buvusios privačios sferos atstovėmis, turėjo daug mažiau galimybių ugdyti tarpusavio solidarumo jausmą. Moterys parlamentarės išvelgia solidarumo trūkumą įvairiuose politinio atstovavimo etapuose:

- renkant moteris į parlamentą, balsuojant rinkimuose:

„Moterų iniciatyvos, moterys pačios kažkaip turbūt pačios nėra suinteresuotos, kad ateitų dar daugiau moterų, mano nuomonė tokia yra. <...> Aišku ir tas visas socialinis gyvenimas, kuris yra vyrų valdomas, visos tos, sakykim, žaidimo taisyklės yra vyriškos.“ (20 interviu)

- atstovaujant Seimo struktūrose, pavyzdžiui, siūlant moters kandidatūrą užimti lyderio poziciją:

„... kai buvo renkama, balsuojama, kam atiteks ta vieta, kuriam pasitraukti, apklausos būdu, mano partijos kolegė būtent pasisakė, kad man atimti šitą pavaduotojo vietą. <...> konkurencija sužaidė.“ (8 interviu)

Plačiau analizuodamos moterų politinį atstovavimą, parlamento narės išskiria priežastis, kurios lemia solidarizavimosi trūkumą moterų politinio atstovavimo veikloje (žr. 4 lent.).

Solidarumas ir moterų politinis atstovavimas

KATEGORIJA „SOLIDARUMO TRŪKUMAS MOTERŲ POLITINIAME ATSTOVAVIME“		
Subkategorija „Istorinių įvykių pasekmė“	Subkategorija „Prigimtis“	Subkategorija „Nepasitikėjimas“
Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai
„... solidarumas šiaip jau Lietuvos nėra vertybė tarp žmonių, o moterų solidarumas juo labiau. Bet moterų solidarumo nebuvimas yra tam tikra mūsų gyvenimo Tarybų Sąjungoj pasekmė.“ (1 interviu)	„... moterims reikia būti solidaresnėms, mes šiandien kaip tik ir diskutavom, kad moterys neturi solidarumo geno. <...> Tai būtų, mes šiandien ir kalbėjom, kad moterys to dalyko neturi, čia tikriausiai yra išėję iš to, kad vyrai medžiodavo, grupėje visa tai vykdavo, o moterys tokios yra pavienės rinkėjos, individualistės.“ (20 interviu)	„... Tai mums reikia tokio, vat vyrai labai vieningi. Tai tos vienybės ir pasitikėti savim, tai būtų vat čia matau problemą.“ (5 interviu)

Atkreiptinas dėmesys į Moterų parlamentinę grupę kaip struktūrą, galinčią sujungti, solidarizuoti įvairių politinių partijų atstoves bendrai veiklai moterų labui. Moterų parlamentinė grupė Lietuvos Respublikos Seime pradėjo veikti 1997 m. (1996–2000 m. Seimo kadencijoje). Tuo metu šiai grupei priklausiusios parlamentarės aktyviai prisidėjo prie diskusijų dėl Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo inicijavimo ir taip pat prie šio dokumento priėmimo (priimtas 1998 m. pabaigoje). Būtent su šiuo laikotarpiu, kada Seimo narės tik susibūrė į parlamentinę grupę ir veikė bendrai, yra siejami geriausi Moterų parlamentinės grupės vertinimai:

„Parlamentinė grupė (Moterų parlamentinė grupė – aut. past.) labai gražiai kūrėsi, kai tik atėjom į Seimą, čia iš karto susirinko daugelis moterų iš įvairių partijų, pasiskirstėm pareigom.“ (1 interviu).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad moterys nėra linkusios solidarizuotis bendroje veikloje, kaip moterys, turinčios politinio atstovavimo galimybes ir galią, kurią suteikia atstovavimas formaliosios politikos sferoje. Išryškėjo keletas Moterų parlamentinės grupės poveikio moterų politiniam atstovavimui vertinimų (žr. 5 lent.).

Moterų parlamentinės grupės reikšmė moterų politiniam atstovavimui

KATEGORIJA „MOTERŲ PARLAMENTINĖS GRUPĖS VERTINIMAS“		
Subkategorija „Pozityvus požiūris – moterų politinio atstovavimo raiškos galimybes stiprinantis ir politikos solidarizuojantis veiksnys“	Subkategorija „Neutralus požiūris – nėra aktualus moterų politinio atstovavimo raiškos ir solidarizavimosi veiksnys“	Subkategorija „Negatyvus požiūris – moterų politinio atstovavimo raiškos galimybių ir solidarizavimosi nelemiantis veiksnys“
Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai	Pagrindžiantys fragmentai
„... yra daug svarbių tokių klausimų, daug temų ir moterys iš tikrųjų galėtų tą sritį subūrusios moteris pakuruoti, plius tarptautinis bendradarbiavimas, dalinimasis patirtim. Aš taip įsivaizduoju – bendradarbiavimas su kitomis moterimis parlamentarėmis, galų gale ir tas politinis švietimas moterų galbūt ir netgi skatinimas pilietiškumo ir net skatinimas eiti į politiką.“ (20 interviu)	„Moterų parlamentinė grupė gali būti, gali ir ne. <...> nors neneigiu, turėdamos moteriškos vienybės jėgos gali inicijuoti vienokius ar kitokius klausimų, aktualių moterims, šeimai, iškėlimą.“ (18 interviu)	„Man tikrai buvo nepriimtina, kad už mane visada kalbės, vien dėl to, kad aš moteris. Aš kiekvienu klausimu noriu diskusijos, noriu savo nuomonės, gerai jeigu mes sutariam, tai sutariam ar su vyrais, ar su moterim, ar su senukais, ar su vaikais, koks skirtumas. Bet, kad už mane visą laiką kalbėtų tik dėl to, kad mane įrašė į tą grupę ir įrašė ne pagal įsitikinimus, o pagal lytį, man taip netinka.“ (3 interviu) „...tiesiog visada sakiau, kad negali būt vien moteriško kolektyvo ir vyriško kolektyvo, visada turi būti ir to ir to, tada viskas kitaip sprendžiasi.“ (16 interviu)

Parlamentarės, pasisakančios už Moterų parlamentinės grupės veiklos prasingumą, išreiškė nuoskaudą, kad iniciatyva solidarizuoti, sujungti moteris bendram darbui sprendžiant moterų klausimus per parlamentinę grupę, nepasiteisino:

„... prasidėjo kažkokios intrigos, partijų, nežinau, ideologijų skirtumai ir subyrėjo ta grupė, suskilo ir ji dabar neveikia.“ (1 interviu)

Parlamentarės Moterų parlamentinės grupės neįvardijo kaip struktūros, kuri galėjo ar turėjo spręsti klausimus, inicijuoti diskusijas moterų temomis, taip pat nepriskyrė šiai grupei reikšmingo vaidmens. Parlamentarės atsargiai vertino šią grupę kaip struktūrą, kurios veikloje pagrindinis pozicijų atskaitos taškas turėtų būti lyties kriterijus (ką liudija ir pačios grupės pavadinimas – Moterų parlamentinė grupė):

„Aš ją vadinčiau neveikianti, neveikianti moterų grupė, nes, aš manau, kad aš pati joje nedalyvauju ir dėl labai paprastos priežasties – kaip sakiau, man atrodo, kad visi tie žmonės lygūs Seime ir kada surinko tą grupę grynai pagal lytį, čia dabar vat mes grynai dėl to, kad moterys ir pradiniai tie obalsiai, ką čia mes turėtume daryt, nu žodžiu tokio aštraus feminizmo.“ (3 interviu)

Tyrimo rezultatai parodė, kad Moterų parlamentinės grupės veikla dažniausia nesiejama su aktyvesnėmis moterų, šeimos klausimų sprendimo galimybėmis. Moterų parlamentinė grupė, aktyviai veikdama, galėtų bendradarbiauti su moterų organizacijomis ir taip tarpininkautų tarp visuomenės ir Seimo, siekiant efektyvesnių politinių sprendimų moterų, šeimos bei kitais klausimais. Tokios tendencijos interviu metu nebuvo akcentuotos ir plačiau analizuotos.

Kalbant apie įstatymų leidžiamosios valdžios lygmenį, moterų atstovavimas tokiose srityse kaip Ekonomikos, Finansų ir biudžeto komitetai nėra žymus, tuo tarpu Socialinių, Sveikatos, Švietimo, mokslo ir kultūros reikalų komitetuose moterų dirba daugiau stebint jų pozicijas visose Seimo kadencijose. Egzistuoja taisyklės, pagal kurias Seimo frakcijos (priklausomai nuo narių skaičiaus) gauna tam tikrą vietų skaičių komitetuose. Tačiau yra atsižvelgiama ir į pačių parlamentarų asmeninius pageidavimus dėl dalyvavimo komitetuose. Šalia to moterys politikės įvardija ir neformalius aspektus, lemiančius moterų dalyvavimą komitetuose, t. y. stereotipinis požiūris į moters gebėjimus išreikšti save tose srityse, kurios yra susijusios su globos, atjautos, rūpesčio pasireiškimu, t. y. per socialines sferas. Tai byloja apie tradicines nuostatas lyčių vaidmenų atžvilgiu visuomenėje:

„Prigimtis. Jau čia lemia prigimtis, nes kaip žinot, moterys blogai skaičiuoja pinigus, jos su malonumu juos leidžia. Tai jau čia nieko nepadarysi. Su genetika čia viskas tvarkoj, todėl manyčiau, man irgi, kai siūlė į Finansų ir biudžeto komitetą, tai sakiau: „Nu jau ne, jokių būdu.“ Tiesiog čia sudėtingas dalykas moterim.“ (5 interviu)

„Na čia manau, yra prigimtiniai dalykai, kad moterys visuomet renkasi socialines sritis daugiau – sveikatos, švietimo sritis, nes taip iš prigimties susiformavo, tokios nuostatos, kad mes tinkame tam ir darbui, ir turime tas sritis kuruoti.“ (8 interviu)

Kita vertus, socialinės, švietimo, sveikatos sritys yra pačios jautriausios, t. y. paliečiančios labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes: vaikus, senyvo amžiaus žmones, neįgaliuosius, moteris, todėl reikalaujančios ypatingo dėmesio, kruopštaus darbo ir jautraus atsidavimo:

„...šitos sritys reikalauja ypatingai didelės tokios sakyčiau, na supratimo, ypač didelio supratimo ir tokios, na gailėsčio ir kruopštaus darbo, ypatingo kruopštaus darbo, atsidavimo šiom profesijom. O vyrai nenori to darbo daryti, jiems geriau kalbėt viską abstrakčiai, daryt abstrakčiai, būti visur išrinktiems tos tendencijos labai ryškios yra Seime. Yra išskirtinių žmonių, yra tikrai.“ (8 interviu)

Priklausymas skirtingo profilio komitetams yra susijęs ir su politinės galios elementais. Socialinės, sveikatos ir švietimo sferų komitetai įvardijami kaip turintys mažiau galios ir įtakos:

„Nes visų pirma visi tie komitetai – sveikatos, švietimo ir taip toliau, jie visą laiką yra patys blogiausi, kuriems visko reikia, kurie niekad nieko negauna ir kurie nieko negali padaryti ir taip toliau ir visą laiką jie keikiami ir panašiai. Todėl tai nėra perspektyvu karjerai, be to – tos sritys nukenčia, jei tuose komitetuose yra vien moterys, todėl, kad su moterimis vis tiek nėra skaitomasi ir tie labai feminizuoti komitetai ir negali savo sričiai pakankamai iškovoti, nes vyrai kituose komitetuose turi didesnę įtaką.“ (1 interviu)

Galima konstatuoti, kad pačios moterys parlamentarės – tiek vyresnio, tiek jaunesnio amžiaus – vis nuvertina moterų lygiavertį vaidmenį politinėje veikloje, lygindamos savo galimybes su vyrų. Interviu metu moterys politikės mažesnę moterų aktyvumą politikoje susiejo su dominuojančios vyrų grupės ir subdominuojančios moterų grupės pozicijomis, kurios yra palaikomos ir visuomenėje:

„...pažiūrėkim į moteris, kurios tampa ar tai politikėm, nu jau aukštą statusą, aukštas pareigas užimančiom. Jos suvyriškėja dėl to, kad tokios taisyklės yra, jos praranda savo moteriškumą visiškai,

nes jos turi prisitaikyti. Tiesiog turi prisitaikyti.“ (20 interviu)

Pastarasis interviu fragmentas liudija ir apie moterų, įžengusių į politikos sritį, vyriškų elgesio normų, taisyklių perėmimą, o tai atspindi anksčiau straipsnyje minėtą tik latentinį moterų oponavimą esančioms vyriškoms tradicijoms politikoje.

2009 m. Baltijos tyrimai atliko tyrimą *Moteris Lietuvos visuomenėje* 1994 m. ir 2000 m. *Moteris Lietuvos visuomenėje* tyrimų pagrindu⁸. Tyrimų *Moteris Lietuvos visuomenėje* rezultatai parodė, kad Lietuvos visuomenės požiūris į moterų dalyvavimą politikoje darosi palankesnis. Tiek vyrų, tiek moterų, manančių, kad moterys apskritai neturėtų dalyvauti politikoje, kiekvienu tiriamuoju laikotarpiu gerokai mažėjo: 1994 m. taip teigė 31 proc. vyrų respondentų, o 2009 m. tik 12 proc. vyrų išsakė tokią nuomonę. Moterų, pasisakančių prieš moterų dalyvavimą politikoje, sumažėjo tais pačiais metais – atitinkamai nuo 23 iki 5 proc. Daugiausia respondentų palaikė tokį moterų dalyvavimą politikoje, koks jis realiai buvo tiriamuoju laikotarpiu: 1994 m. – 43 proc. vyrų ir 41 proc. moterų; 2000 m. – 61 proc. vyrų ir 55 proc. moterų; 2009 m. – 55 proc. vyrų ir 42 proc. moterų. Šie rezultatai rodo išliekančią neutralią visuomenės poziciją moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu.

Apibendrinant galima teigti, kad moterų dalyvavimas tokioje viešosios sferos srityje kaip politika (šiuo atveju – parlamentiniame lygmenyje) su kai kuriomis išimtimis, t. y. atskirais, ryškesniais pavienių moterų proveržiais, vis dar yra lemiamas stereotipinio mąstymo elementų, sąlygojančių moterų atstovavimo politikoje galimybes.

Išvados

Demokratizacijos procesų eigoje, švelnėjant privačioms ir viešoms sferų dichotomijoms, vis dar lieka elementų, kurie palaiko tradicinius požiūrius lyčių vaidmenų, moterų dalyvavimo ir raiškos politikoje atžvilgiu, kurie atpažįstami Lietuvos visuomenėje. Visuomenės tradicinės nuostatos lyčių veiklų atžvilgiu perkeltami į mažesnes visuomenės veiklos struktūras (kaip šiuo atveju – į parlamentą, jo veiklos sritis) – tai galima matyti pagal lyčių pozicijų pasiskirstymą: moterys labiau linkusios į socialinių, sveikatos, švietimo reikalų sritis, jų daugiau dirba šiose srityse ir parlamente, ir už jo ribų, mažiau – ekonomikos, finansų sektoriuose.

⁸ Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielis. Ališauskienė R., Purvaneckienė G. (2009) Moterys politikoje: ar sulauksime padaugėjimo? *Lyčių studijos ir tyrimai*, 7, 6–16. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Pokomunistinėje visuomenėje moterys susiduria su tam tikromis specifinėmis sąlygomis, lemiančiomis jų politinio atstovavimo galimybes. Formaliai egzistuoja palankios atstovavimo sąlygos, t. y. nacionaliniai ir tarptautiniai teisiniai dokumentai laiduoja lygias galimybes moterims ir vyrams realizuoti savo gebėjimus visuomenėje, tačiau politinės kultūros tradicijų, moterų solidarumo stoka riboja politinio atstovavimo raišką.

Interviu metu išaiškėjo, kad moterų solidarumas daro didelę įtaką moterų raiškai politikoje. Moterys parlamentarės pažymi šios savybės stoką, kuri atsiskleidžia rinkimų metu balsuojant už kandidatus ir vėliau dalyvaujant parlamento veikloje.

Visuomeniškumas, dalyvavimas visuomeninių organizacijų veikloje pažymimi kaip svarbūs socialinių tinklų kūrimo ir plėtros aspektai, kurie kartu su tokiais veiksniais kaip asmeninis aktyvumas, paskatinimas iš aplinkos lėmė moterų išitraukimą į politiką.

Parlamentarių interviu metu išryškėjo egzistuojantys stereotipiniai mąstymo elementai lyčių vaidmenų, veiklų visuomenėje atžvilgiu, kurie dažnai nėra įsisąmoninti. Stereotipinių nuostatų kaita pirmiausia priklauso nuo jų suvokimo bei pripažinimo.

Literatūra

1. Ališauskienė, R., Purvaneckienė, G. (2009) Moterys politikoje: ar sulauksime padaugėjimo? *Lyčių studijos ir tyrimai*, 7, 6–16. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ambrozaitienė, D. (2009). Lietuvos moterys šiandien. *Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės*. <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6633> [žiūrėta 2009-04-09].
3. Corbin, J. M., Strauss, A. L. (2007). *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
4. *Encarta. World English Dictionary*. http://encarta.msn.com/dictionary_1861709567/social_contract.html [žiūrėta 2009-07-15].
5. *European Parliament*. <http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/pdf/LT%20Elus.pdf> [žiūrėta 2009-07-07].
6. Gal, S., Kligman, G. (2000). *The Politics of Gender after Socialism*. New Jersey: Princeton University Press.
7. *Informacinis portalas moterims*. <http://www.lygus.lt/ITC/politika.php?id=62> [žiūrėta 2008-10-12]
8. *Informacinis portalas moterims. Moterys politikoje ir valdyme*. <http://www.lygus.lt/ITC/politika.php?id=111> [žiūrėta 2006-10-21].
9. *Inter-Parliamentary Union. Women in National Parliaments*. <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif310710.htm> [žiūrėta 2010-08-25].
10. Jalušič, V. (1999). *Gender and Political Transforma-*

- tion in Central and Eastern Europe. Documentation of the Conference in Vienna: Losers of the “Wende” – Winners of the EU?, November, 1998. Vienna: Austrian Political Science Association: Politik und Forum für feministische Diskussionen Geschlecht, 1998 (p. 13–24), http://www2.mirovni-institut.si/eng_html/articles/gender_polit_transf.htm#Pu [žiūrėta 2008-03-29].
11. Jurėnienė, V. (2005). Moterys ir demokratija kuriamoje valstybėje. *Parlamento studijos*, 3, 77–105.
 12. Klenke, K. (1996) *Women and Leadership: A Contextual Perspective*. New York: Springer Publishing Company.
 13. *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*. http://www.hrmi.lt/downloads/structure/JUNGTINIŲ_TAUTŲ_KONVENCIJA_DEL_VISU_FORMU_DISKRIMINACIJOS_panaikimo_moterims.pdf [žiūrėta 2006-05-10].
 14. Krupavičius, A., Matonytė, I. (2003). Women in Lithuanian Politics: From Nomenclature Selection to Representation. Matland, R. E, Montgomery, K. A. (Eds). *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe* (p. 81–104). Oxford University Press.
 15. *Lietuvos Respublikos Seimas*. www.lrs.lt [žiūrėta 2008-04-12].
 16. *Lietuvos Respublikos Seimas. 2004 m. birželio 13 d. rinkimai į Europos Parlamentą*. http://www3.lrs.lt/rinkimai/2004/euro/rezultatai/rez_isrinkti_1_18_1.htm [žiūrėta 2008-12-15].
 17. *Lietuvos Respublikos Seimas. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas*. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=276095 [žiūrėta 2008-09-12].
 18. *Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. Respublikos Prezidento rinkimai*. <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/rinkimai-pagal-rusi.html> [žiūrėta 2010-07-20].
 19. *Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. Savivaldybių tarybų sudėtis pagal lytį*. http://www.vrk.lt/2007_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/stat/stat_lytis.html [žiūrėta 2008-10-24].
 20. *Lygių galimybių plėtros centras*. <http://www.gap.lt> [žiūrėta 2009-07-15].
 21. Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. New Haven: Yale University Press.
 22. Lovenduski, J. (1986). *Women and European Politics: Contemporary Feminism and Public Policy*. The University of Massachusetts Press.
 23. Magno, C. S. (2002). Minding the Political Gap: The educational imperative of NGOs. *Current issues in comparative education*, 5 (1). <http://www.tc.columbia.edu/cice/articles/cm151.pdf> [žiūrėta 2005-01-10].
 24. Marton, F. (1994) Phenomenography. Husen T., Postlethwaite T. (Eds.). *The International Encyclopedia of Education* (p. 4424–4429). 2nd Edition. Oxford.
 25. Matonytė, I. (2002). Politika ir moters karjera. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 5–22.
 26. Matonytė, I. (2007). Women MPs in the Seimas 2006: Still Hostages of the Masculine Parliamentary Tradition and Organizational Culture. *Studia Polityczne*, 19, 25–52.
 27. Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
 28. Norris, P., Inglehart, R. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change*. New York: Cambridge University Press.
 29. Norris, P., Inglehart, R. (2008). *Cracking the Marble Ceiling: Cultural barriers facing women leaders* <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Acrobat/Marble%20ceiling%20professional%20format.pdf> [žiūrėta 2009-04-19].
 30. Reingardienė, J. (2004). *Lyčių lygybės strategija ir užimtumo politika Europos Sąjungoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
 31. Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Cambridge Polity Press.
 32. Pateman, C. (1989). *The Disorder of Women*. Stanford University Press.
 33. Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielis.
 34. Sapiro, V. (2006). Gender, Social Capital, and Politics. O’Neill B., Gidengil E. (Eds). *Gender and Social Capital* (p. 151–183). USA: Routledge.
 35. Šidlauskienė, V. (2005). „Stiklo lubų“ fenomenas moterų profesinės karjeros raidoje. *Lyčių studijos ir tyrimai*, 1, 17–22. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 36. *Valstybės žinios*. 2006-06-17, Nr. 68-2497.
 37. Walsh, C. (2001). *Gender and Discourse. Language and Power in Politics, the Church and Organizations*. Pearson Education: Longman.

WOMEN'S POLITICAL REPRESENTATION IN LITHUANIA: EXPERIENCE OF FEMALE PARLIAMENTARIANS

Ernesta Butkuvienė

Summary

In 1919, Lithuanian women were granted full political rights, but these were restricted several years later, in 1926. During the Soviet times, public participation was dramatically reduced for both genders. After restoration of the Lithuania's independence in 1990, fundamental societal transformations created favorable conditions for the development of civic participation. As declared in the numerous national and international legal documents, both women and men enjoy equal rights to participate in all sorts of public and political activities. In Lithuanian case, women have never been totally excluded from the public sphere; however, their participation in public realm has been influenced by the patriarchal practices and women's attempt to adapt to masculine domination structures.

The article is aimed at exploring opportunities of women's political representation, including gender position in public and private spheres, as well as social capital. In the empirical part, analysis of qualitative research data collected through the individual in-depth interviews with twenty Lithuanian women parliamentarians is presented. It attempts to answer the following questions: What are the conditions for women entering and acting in political sphere? What are the possibilities for women to gain leadership positions in the parliament structures? How do women assess the opportunities of political representation?

The research revealed interesting insights regarding gender differences in politics. In the process of democratization, traditional attitudes towards gender roles and women's political representation prevail in the Lithuanian society. They are absorbed by different societal structures and institutions, for instance, the parliament and its activities. As the research shows, women are more likely to be involved in the sectors of social policy and education rather than in economics, finance, etc. in the parliament structures.

In the post-communist society women encounter particular conditions affecting their opportunities of political representation. Officially, favorable conditions for gender equality have been set up on the national and international level, however, the lack of political culture, as well as the lack of women's solidarity reduce the scope of political representation among women. It appears that women's solidarity has a significant effect on women's engagement in politics. Informants pointed out the lack of gender solidarity during the electoral period and in their parliamentary work. Gender roles and activities are usually discussed through the framework of already existing stereotypical thinking. However, deliberate acknowledgement and acceptance of one's prejudices is a crucial condition in changing stereotypical thinking.

Keywords: women's political representation, private sphere, public sphere, public participation.